

УДК 32:316.7.001.73(477)

Валевський Олексій Леонідович,

доктор наук з державного управління,
провідний науковий співробітник, Національний інститут стратегічних досліджень, 01030, Київ, вул. Пирогова, 7-а, тел.: + 38 (050) 654 38 98, e-mail: walewsk@gmail.com

ORCID: 000-003-0403-0277

Валевский Алексей Леонидович,

доктор наук государственного управления, ведущий научный сотрудник, Национальный институт стратегических исследований, 01030, Киев, ул. Пирогова, 7-а, тел.: +38 (050) 654 38 98, e-mail: walewsk@gmail.com

ORCID: 000-003-0403-0277

Valevskiy Oleksii Leonidovich,

Doctor of Science in Public Administration, Senior Researcher, National Institute for Strategic Studies, 01030, Kyiv, Str. Pirohova, 7-a, tel.: + 38 (050) 654 38 98, e-mail: walewsk@gmail.com

ORCID: 000-003-0403-0277

DOI <https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.98>

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ТА ЦІННІСНІ ЗАСАДИ РЕФОРМ В УКРАЇНІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Анотація. Дослідницьке завдання полягає в тому, щоб визначити інституціональні складові реформ і ціннісні засади модернізаційного шляху розвитку України в європейському контексті. Визначається кілька причин, які спонукають до впровадження системних реформ. Це — технологічна відсталість і сировинна орієнтація української економіки, необхідність забезпечення стійкого економічного зростання та критичний стан соціальної сфери. Відсутність системних успішних реформ та порочна популістська соціальна політика протягом десятиріч призвели до того, що Україна перетворилася на одну з найбідніших європейських країн.

Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом стала стимулом для реалізації необхідних реформ та інституціональних перетворень в економіці й суспільній сфері. Імплементация Угоди означає для України необхідність введення в дію правових норм європейського законодавства і створення інституційних умов для їх упровадження у суспільну практику.

Аналізуються інституційні, психосоціальні і політичні причини гальмування реформ. Зокрема, доводиться, що однією з перешкод на шляху до успіху українських реформ є феномен інституційної пастки. Реформатори пропонують нову систему соціально-економічних відносин, однак посттоталітарні інститути, функціонуючи в старих координатах цінностей, не сприймають зміни, тому реалізація ліберальних доктрин призводить до негативних наслідків. Інституційна пастка — це ситуація, коли згубні ціннісні установки та поведінкові моделі стають стійкими нормами життя і роблять неефективною будь-яку стратегію модернізації. Доводиться необхідність створення нових макрополітичних та інституційних засад державної політики реформ в Україні.

Ключові слова: державна політика реформ, реформи в Україні, інституційні реформи, європейський контекст українських реформ.

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ И ЦЕННОСТНЫЕ ОСНОВЫ РЕФОРМ В УКРАИНЕ: ЕВРОПЕЙСКИЙ КОНТЕКСТ

Аннотация. Определяются институциональные и ценностные основы модернизационного пути развития Украины в европейском контексте. Указываются причины проведения системных реформ. В частности, это технологическая отсталость и сырьевая ориентация украинской экономики, необходимость обеспечения устойчивого экономического роста и критическое состояние социальной сферы. Констатируется, что отсутствие системных успешных реформ и порочная популистская социальная политика в течение десятилетий привели к тому, что Украина превратилась в одну из беднейших европейских стран.

Соглашение об Ассоциации между Украиной и Европейским Союзом стало стимулом для реализации необходимых реформ и институциональных преобразований в экономике и социальной сфере. Имплементация Соглашения означает для Украины необходимость введения в действие правовых норм европейского законодательства и создание институциональных условий, которые могут обеспечить экономический рост.

Анализируются институциональные, психосоциальные и политические причины торможения реформ. В частности, доказывается, что одним из препятствий на пути к успеху украинских реформ является феномен институциональной ловушки. Реформаторы предлагают новую систему социально-экономических отношений, однако посттоталитарные институты, функционируя в старых координатах ценностей, не воспринимают изменения. Поэтому реализация либеральных доктрин приводит к негативным последствиям. Институциональная ловушка — это ситуация, когда пагубные ценностные установки и поведенческие модели становятся устойчивыми нормами жизни и делают неэффективной любую стратегию модернизации. Доказывается необходимость создания новых макрополитических и институциональных основ государственной политики реформ в Украине. Указываются основные направления формирования институциональных и ценностных аспектов политики реформ.

Ключевые слова: государственная политика реформ, реформы в Украине, институциональные реформы, европейский контекст украинских реформ.

INSTITUTIONAL AND VALUABLE BASICS OF REFORMS IN UKRAINE: EUROPEAN CONTEXT

Abstract. The institutional and value bases of the modernization path of development of Ukraine in the European context are analyzed. The reasons for systemic reforms are indicated. In particular, this is the technological backwardness and raw orientation of the Ukrainian economy, the need to ensure sustainable economic growth and the critical state of the social sphere. It is stated that the lack of systemic successful reforms and a vicious populist social policy for decades led to Ukraine becoming one of the poorest European countries.

The Association Agreement between Ukraine and the European Union has become an incentive for implementing the necessary reforms and institutional changes in the economy and the social sphere. The implementation of the Agreement means for Ukraine the need to enforce the legal norms of European legislation and the creation of institutional conditions that can ensure economic growth.

The institutional, psychosocial and political reasons for the inhibition of reforms are analyzed. In particular, it is proved that one of the obstacles to the success of Ukrainian reforms is the phenomenon of institutional traps. Reformers offer a new system of socio-economic relations, but post-totalitarian institutions, functioning in the old values co-ordinates, do not perceive change. Therefore, the implementation of liberal doctrines leads to negative consequences. An institutional trap is a situation where destructive values and behavior patterns become stable norms of life and make any modernization strategy ineffective. The necessity of creating new macro-political and institutional bases of the state policy of reforms in Ukraine is being proved. The main directions of formation of institutional and value aspects of reform policy are indicated.

Keywords: state policy of reforms, reforms in Ukraine, institutional reforms, the European context of Ukrainian reforms.

Постановка проблеми. Необхідність реалізації інституційних реформ постійно перебуває на порядку денному українського суспільства. Наразі доводиться констатувати, що після набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відсутні переконливі успіхи політики реформ, тож необхідно дати реальну оцінку специфіці поточної соціально-економічної ситуації, визначити

напрями інституційних перетворень і визначити ціннісні засади політики українських реформ у європейському контексті.

Метою статті є аналіз інституційних складових і ціннісних засад українських реформ у європейському контексті. Як показує поточна практика, проголошений курс кардинальних реформ на шляху їх впровадження стикається із перешкодами.

Тож, дослідницьке завдання полягає в тому, щоб визначити інституціональні складові реформ і ціннісні засади модернізаційного шляху розвитку України в європейському контексті.

Виклад основного матеріалу
Соціально-економічні причини
необхідності інституціональних
реформ

На момент створення незалежної держави Україна була розвиненою індустріально-аграрною республікою. Частка промисловості в структурі її економіки в 1990 р. становила 37,9 % [1]. Протягом двадцяти шести років реальний ВВП України скоротився на 35 %. Згідно з даними Світового банку це — один із найгірших показників у світі. В економіці почався процес деіндустріалізації. Так, у 2017 р. частка промисловості у ВВП скоротилася до 14 % [2]. Одночасно посилилася аграрно-сировинна спеціалізація економіки. За останні п'ять років частка продукції АПК у структурі експортної виручки України зросла з 26 % у 2012 р. до 42 % у 2016 р., при цьому основу аграрного експорту становить експорт сировини [3].

Драматичними для економіки виявилися 2014–2015 рр. Обсяг ВВП України протягом цього періоду скоротився на 15 %. У 2017 р. українська економіка показала зростання на 2,5 %, чого не достатньо, щоб досягти докризового рівня. Згідно з консенсус-прогнозом, оприлюдненим Міністерством економічного розвитку, зростання ВВП у 2018 р. становитиме 3 %, у 2019 р. — 3,6 %, у 2020 р. — 4 % [4], хоча для того, щоб Україна могла у найближчій перспекти-

ві подолати наслідки падіння, яке відбулося протягом 2014–2015 рр., необхідно забезпечити більш високі темпи економічного зростання. Так, за прогнозами у 2018 р. очікуваний ріст країн, що розвиваються, становитиме порядку 4,7 %. Тож, навіть показуючи невелике зростання, відставання української економіки від світової тільки збільшуватиметься. Очевидним є відставання й порівняно з найближчими сусідами України. За деякими підрахунками, якщо брати ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності, щоб наздогнати Білорусь, за умови, якщо українська економіка зростатиме на 5 % за рік, а білоруська залишиться на тому ж рівні, Україні знадобиться 17 років, а щоб наздогнати Росію за таких самих умов — 25 років, а щоб наздогнати Польщу — 33 роки. Але це — розрахунки для “ідеальної ситуації”, якщо всі економіки зупиняться у зростанні, а українська додаватиме по 5 % на рік [5].

Серйозною проблемою, що впливає на впровадження системних реформ, є технологічна відсталість і сировинна орієнтація української економіки. В економіці посилюється тенденція зростання застарілості виробничих потужностей. Так, за останні роки рівень зношеності основних засобів виробництва зріс із 43,7 % у 2000 р. до 85 % у 2016 р. Як стверджують експерти, “За роки незалежності країна втратила не просто окремі підприємства й наукові комплекси, а цілі галузі. Технологічний занепад “подарував” Україні не просто сировинну економіку, але економіку загасаючу. Втративши колишню технологічну базу, вітчизняна еко-

номіка опинилася прив'язаною до світової кон'юнктури на сировину” [6]. Незважаючи на величезні обсяги державного боргу, за оцінками експертів, починаючи з 1991 р., з України в офшори було виведено капіталу близько 148 млрд дол. [7].

Таким чином, першою й основною причиною проведення системних інституційних реформ є необхідність забезпечення стійкого економічного зростання, без якого Україна ризикує опинитися на узбіччі історичного процесу.

Наступна причина, що спонукає до реалізації кардинальних реформ, — критичний стан соціальної сфери. Відсутність системних успішних реформ та порочна популістська соціальна політика протягом десятиріч призвели до того, що Україна перетворилася на одну із найбідніших європейських країн. За даними ООН в нашій державі за межею бідності перебуває порядку 60 % населення. У країні встановилися занижені соціальні стандарти, зберігається безробіття. Необхідними стають кардинальні економічні реформи та соціальні новації, які змогли б захистити населення країни від поширення бідності.

Гостро стоїть проблема поширення трудової міграції з України. На сьогодні за різними підрахунками за кордоном працює від 2 до 7 млн осіб. За даними Національного банку України обсяг грошових переказів трудових мігрантів у країну за підсумками 2017 р. склав 9,3 млрд дол., що в 5,2 раза більше від обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку (1,8 млрд дол). Водночас мільйони наших громадян є потенційними

трудовими мігрантами та гастарбайтерами.

Згідно з даними опитування, проведеного Соціологічною групою “Рейтинг”, у вересні 2017 р., більше третини громадян України (35 %) заявило про наміри виїхати із країни на постійне місце проживання, при цьому 44 % опитаних респондентів зазначили, що хотіли б працевлаштуватися за межами країни. Серед молоді у віці від 18 до 35 років бажаючих виїхати з країни на постійне місце проживання виявилось 54 % [8].

Зазначений перелік соціально-економічних негативних процесів, з якими зіткнулося українське суспільство, не є вичерпним, однак і цих тенденцій достатньо для того, щоб зробити висновок, що подолати деструктивні процеси можна тільки у разі здійснення системних соціально-економічних реформ, які б могли зупинити кризові процеси та дозволили б нашому суспільству вийти на орбіту стійкого зростання.

Європейський контекст політики реформ: завдання на майбутнє

Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом стала стимулом для реалізації необхідних реформ та інституціональних перетворень в економіці й суспільній сфері країни. Імплементация Угоди означає для України необхідність введення в дію правових норм європейського законодавства, створення інституційних умов для їх упровадження у суспільну практику та забезпечення позитивного впливу на економічну ситуацію в країні. Угода стала підґрунтям для розробки документів державної політики реформ.

Політичне й економічне значення Асоціації України з ЄС із часом набуватиме дедалі більшого *ціннісного значення*, позаяк від успіхів реформ в нашій державі багато в чому залежить привабливість європейської моделі для модернізації інших країн, що стали на шлях демократичного розвитку. Поразка українського проєкту європейського вибору може поставити під загрозу цивілізаційну привабливість європейського вектора розвитку в регіоні та світі.

Реалізація політики реформ уже принесла певні позитивні результати. Як зазначає співголова Стратегічної групи радників з підтримки реформ в Україні Іван Міклош, найкращих результатів було досягнуто у сфері макроекономічної стабілізації, стабілізації державних фінансів, зниження інфляції, стабілізації валютного курсу й очищення банківського сектора. Ці чинники він характеризує як “необхідні умови для економічного зростання”. І. Міклош зазначає, що “Україна має потенціал для досягнення високого й сталого зростання приблизно на 6–7 % на рік, але тільки у разі підтримки й подальшого поліпшення макроекономічних умов і забезпечення більш глибоких і комплексних структурних та інституціональних реформ” [9].

У 2017 р. Кабінет Міністрів України затвердив оновлений План заходів з виконання Угоди про асоціацію Україна-ЄС. Цим Планом, зокрема, визначається, що євроінтеграція є невід’ємною складовою стратегічного планування та формування політики кожного міністерства. План заходів — це зобов’язання за двадцять чотирма напрямками державної

політики, які стосуються соціально-економічних сфер суспільного життя. Документ визначає понад дві тисячі конкретних завдань щодо виконання положень Угоди та понад п’ять тисяч заходів з їх реалізації. Водночас доводиться констатувати, що реалізація Угоди перебуває у незадовільному стані. За даними урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції у 2017 р. вдалося виконати лише 41 % від запланованої євроінтеграційної роботи. У цілому парламент виконав заплановану роботу на 32 %, уряд — на 42 %, інші органи влади — на 50 % [10].

У доповіді “Україна та Угода про асоціацію: моніторинг виконання з 1 грудня 2016 року до 1 листопада 2017 року”, підготовленої громадською організацією Український центр європейської політики, визначаються такі причини незадовільної імплементації Угоди:

- недостатня кадрова спроможність відповідальних інституцій забезпечувати процес адаптації законодавства та занадто забюрократизована процедура розробки, погодження й ухвалення актів законодавства;
- конфлікти інтересів між різними державними органами стосовно розподілу повноважень, що зумовлює затягування процесу розгляду проєктів законодавчих актів;
- неврахування норм чинного законодавства в процесі адаптації законодавства, що спричинює дублювання норм;
- блокування проходження актів різними стейкхолдерами та групами інтересів, що побоюються змін, які

передбачає адаптація законодавства, що спричиняє тривалий розгляд законопроектів у комітетах Верховної Ради України за відсутності конструктивного діалогу між учасниками процесу та знаходження компромісних рішень [11].

Основні документи державної політики реформ

Стратегія сталого розвитку “Україна — 2020” є базовим документом (“дорожньою картою”), який формулює провідні напрями реформ. Стратегія визначає 62 реформи та програми розвитку. Реалізація Стратегії передбачає досягнення 25 ключових показників, що оцінюють перебіг виконання реформ і програм. Ці індикатори охоплюють широке коло показників, які стосуються соціально-економічного та гуманітарного розвитку суспільства [12].

Угода “Європейська Україна” була підписана у грудні 2014 р. фракціями, які на той час склали парламентську коаліцію, до якої входила більшість від конституційного складу депутатів Верховної Ради України [13]. Цією коаліційною угодою визначаються шляхи модернізації за сімнадцятьма напрямками в економічній, соціальній та гуманітарній сферах суспільства. Однак після низки парламентських міжфракційних конфліктів виконання Угоди відійшло на другий план, і реформаторського романтизму у народних депутатів поменшало. Наразі можна констатувати, що, незважаючи на те, що Угода є чинною, навряд чи якась політична сила візьме на себе відповідальність звітувати перед суспільством за перебіг її виконання.

У 2015 р. парламентом було схвалено План законодавчого забезпечення реформ в Україні [14]. У ньому визначено сім напрямів законодавчої роботи у різних сферах суспільства. Усього планувалося ухвалити 488 законопроектів, при цьому 46 із них були визначені пріоритетними. За своєю концепцією цей План об'єднує реформи, намічені в “Стратегії — 2020”, Коаліційній угоді, Угоді про асоціацію з ЄС та програмі дій уряду. Втім, після руйнації парламентської коаліції депутати втратили зацікавленість у виконанні Плану.

У 2017 р. був затверджений Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 р., підготовлений на виконання “Стратегії-2020”, Угоди про Асоціацію з ЄС та Плану законодавчих змін [15]. У ньому були визначені методологічні засади реалізації політики реформ. Зокрема, у документі зазначається, що План має стати основою середньострокового бюджетного планування, підготовки щорічних планів дій Уряду, стратегічних планів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Це сприятиме покращенню системи стратегічного планування, моніторингу й оцінювання у досягненні цілей впровадження запланованих політик. У Плані міститься кілька новацій, зокрема, передбачено створення Національної системи планування. Серед новацій Плану слід звернути увагу на створення умов для забезпечення належної експертної підтримки впровадження реформ Урядом. Із цією метою створено Офіс реформ Кабінету Міністрів України, якій є постійно діючим консультативно-дорадчим органом Кабінету

Міністрів України. Доводиться, що моніторинг впровадження реформ, закладених у Плані, дасть можливість Уряду та громадськості контролювати загальний вплив на суспільство.

У 2017 р. Уряд зосередився на реалізації кількох реформ, визначених як пріоритетні. Це — публічна приватизація, зокрема продаж не-ефективного державного майна, пенсійна та земельна реформи, а також реформи освіти й охорони здоров'я. Проте слід визнати, що реалізація ухвалених реформаторських програм не дає очікуваних результатів. Позитивні здобутки є, але їх масштаб не може задовольнити українське суспільство. Передусім це стосується соціально-економічної сфери, де позитивних змін критично недостатньо. Як свідчать дані соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова у жовтні 2017 р., жодна з реформ, що проводилися протягом року, не знайшла підтримки більш ніж 25 % громадян. Як з'ясувалося, найкраще громадяни України ставляться до реформи освіти, але при цьому 26 % респондентів її підтримували, 41,8 % були проти. До медичної реформи позитивно поставилися 21,2 % громадян, негативно — 56,9 %. Пенсійну реформу підтримували 19,9 % респондентів, 56,9 % були проти. До земельної реформи позитивно ставилися 14,6 % громадян, негативно — 52,3 %. Судову реформу підтримували 12,6 % респондентів, 49,1 % були проти. До запланованої приватизації державних підприємств позитивно ставилися 12,4 % громадян, негативно — 49,9 % [16].

Отримані дані мають стати предметом уваги творців політики ре-

форм, позаяк фактично половина громадян України зі скепсисом ставиться до реформ, які протягом 2017 р. були пріоритетними для уряду. Очевидно, що є необхідною суттєва корекція політики реформ для того, щоб конкретні соціальні групи отримали б можливість відчувати користь від їх реалізації.

Наявних позитивних результатів у справі реалізації реформ явно недостатньо. Широкі верстви населення на цю мить не відчувають поліпшення свого становища. Поточне економічне зростання не компенсує величезних втрат, які зазнала українська економіка. Більше того, проблематика реформ часто використовується у популістських цілях. Реальність є такою, що у громадській свідомості зміцнюється втомленість від непослідовної політики реформ. Як справедливо зазначає В. Горбулін, “Після 2014 року дуже багато було сподівань, що саме реформи зроблять те, чого так і не вдалося зробити за десятиліття української незалежності, — створять європейську модель держави й економіки, призведуть до викорінювання порочних явищ і консолідують суспільство. Ризикну зробити провокаційний висновок, але консолідація суспільства на темі реформ не вдалася. Точніше буде сказати, що деконсолідуючу роль виконують не самі реформи (важливість яких усі безумовно визнають), а те, що їх супроводжує. При цьому не можна сказати, що реформи не проводяться. Та хоча кількість їх велика, якість дуже страждає” [17].

Висновки. Адміністративно-олігархічна модель, сформована в Україні, не здатна забезпечити стійке

економічне зростання та соціальне благополуччя, тому успішне реформування соціально-економічної системи України має розглядатися в контексті необхідності системних інституційних змін, спрямованих на деструкцію наявної моделі суспільства.

Узагальнюючи складнощі, з якими доводиться стикатися у реалізації реформ, можна визначити кілька причин, чому новації відбуваються повільно. Зокрема, це чинник часу. Якщо протягом 2014–2017 рр. було ухвалено необхідне законодавство, яке створює правову базу для новацій, то оцінювати перші практичні результати треба у найближчій перспективі. Відчувається негативний вплив на ефективність реалізації реформ війни на Сході України. За деякими підрахунками, на військові потреби щомісяця витрачається порядку 5–7 млн дол. Насамкінець, гостро відчувається негативний вплив популізму на політику реформ, адже перманентні партійні конфлікти унеможливають консолідацію політичних сил заради їх реалізації.

Укотре необхідно зазначити, що однією з перешкод на шляху до успіху українських реформ є феномен інституційної пастки. Реформатори пропонують нову систему соціально-економічних відносин, однак або посттоталітарні інститути, функціонуючи в старих координатах цінностей, не сприймають зміни, або ж реалізація ліберальних доктрин призводить до протилежних наслідків. Інституційна пастка — це ситуація, коли згубні ціннісні установки та поведінкові моделі стають стійкими нормами життя і роблять неефек-

тивною будь-яку стратегію модернізації.

Українським політикам та їхнім “європейським партнерам” необхідно відмовитися від поверхневих уявлень про реформи. Зокрема, під ефективністю реформ слід розуміти не тільки поліпшення макроекономічних показників, але й посилення креативного потенціалу суспільства й культурних компетенцій особистості. На порядку денному стоїть необхідність вироблення осмисленої державної стратегії реформ, спрямованої на реіндустріалізацію української економіки й розвиток культурної компетенції громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Макроекономіка* України, 1990–2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.be5.biz/makroekonomika/profile/profile_ukraine.html
2. *Частка* промисловості у ВВП України за часи незалежності скоротилася до 14 % [Електронний ресурс] // Depo.ua. — 2016. — 11 жовтня. — Режим доступу: <https://www.depo.ua/rus/money/chastka-promislovesti-u-vvp-ukrayini-zachas-nezalezhnosti-11102016121200>
3. *Основні* показники зовнішньої торгівлі України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini
4. *Мінекономрозвитку* опублікувало консенсус-прогноз 2017–2020 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/News/Print?lang=uk-UA&id=cd6d0cd0-61cb-444f-ba34-10a251bb02f3>

5. *Рост* української економіки отстаєт от мировой на 1,5 %, и разрыв будет увеличиваться [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://times.com.ua/News/82370/rost-ukrainskoj-ekonomiki-otstaet-ot-mirovoj-na-1-5-i-razryv-budet-uvlichivatsya-ekonomist>
6. *Кораблин С.* Велика депресія, Україна [Електронний ресурс] / С. Кораблин // Дзеркало тижня. — 2015. — 21 серпня. — Режим доступу: <http://gazeta.zn.ua/macrolevel/velikaya-depressiya-ukraina-.html>
7. *Шовкун І.* Промислове відродження України: ціна питання [Електронний ресурс] / І. Шовкун // Дзеркало тижня. — 2016. — 1 квітня. — Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/promyshliennost/promislove-vidrodzhennya-ukrayini-cina-pitannya-.html>
8. *Динаміка* міграційних настроїв українців. Соціологічна група “Рейтинг”, 3 вересня 2017 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_migracionnyh_pastroeniy_ukraincev.html
9. *Міклош Іван.* Реформи по-українськи. Що було досягнуто й чого очікувати? [Електронний ресурс] / Іван Міклош // Дзеркало тижня. — 2018. — 13 січня. — Режим доступу: https://dt.ua/macrolevel/reformi-po-ukrayinski-scho-bulo-dosyagnuto-y-chogo-ochikuvati-264637_.html
10. *Звіт* про виконання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС у 2017 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/pro-vikonannya-ugodi-pro-asot-siatsiyu-mizh-ukrainoyu-ta-evropeyskim-soyuzom-za-2017-rik.pdf>
11. *Україна* та Угода про асоціацію: моніторинг виконання з 1 грудня 2016 року до 1 листопада 2017 року [Електронний ресурс] / Український центр європейської політики. — Режим доступу: <http://www.compet.kh.gov.ua/ukr/1661-ugoda-pro-asotsiatsiyu-z-es-monitoring-vikonannya>
12. *Стратегія* сталого розвитку “Україна-2020” : затверджена Указом Президента України від 12.01.2015 р., № 5/2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
13. *Угода* про коаліцію депутатських фракцій “Європейська Україна” [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15>
14. *Про “План* законодавчого забезпечення реформ в Україні” : постановва Верховної Ради України // ВВР України. — 2015. — № 31. — Ст. 297.
15. *Про затвердження* Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та Плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік : розпорядження Кабінету Міністрів України : від 03.04.2017 р., № 275-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/249935442>
16. *Більшість* українців виступають проти будь-яких реформ [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. — 2018. — 13 січня. — Режим доступу: https://dt.ua/UKRAINE/bilshist-ukrayinciv-vistupayut-proti-bud-yakih-reform-264402_.html
17. *Горбулін В.* Україна-2018: дорога між викликами й ризиками. Але дорога... [Електронний ресурс] / В. Горбулін // Дзеркало тижня. — 2018. — 13 січня. — Режим доступу: https://dt.ua/internal/ukrayina-2018-doroga-mizh-viklikami-y-rizikami-ale-doroga-264644_.html

REFERENCES

1. “*Macroeconomics of Ukraine, 1990–2013*”, [Online], available at: <http://>

- www.be5.biz/makroekonomika/profile/profile_ukraine.html (accessed 3 May, 2017).
2. "The share of industry in the GDP of Ukraine during the period of independence decreased to 14 %", Depo.ua., [Online], 11 Oct, 2016, available at: <http://https://www.depo.ua/rus/money/chastka-promislovosti-u-vvp-ukrayini-za-chas-nezalezhnosti-11102016121200> (accessed 3 May, 2017)
 3. "Key Indicators of Ukraine's Foreign Trade", [Online], available at: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini. (accessed 3 May, 2018)
 4. "The Ministry of Economic Development has published a consensus forecast for 2017-2020", [Online], available at: <http://www.me.gov.ua/News/Print?lang=uk-UA&id=cd6d0cd0-61cb-444f-ba34-10a251bb02f3>
 5. "The growth of the Ukrainian economy lags behind the world by 1,5 %, and the gap will increase", [Online], available at: <https://times.com.ua/News/82370/rost-ukrainskoy-ekonomiki-otstaet-ot-mirovoy-na-1-5-i-razryv-budet-velichivatsya-ekonomist>
 6. Korablyn S. (2015) "The Great Depression. Ukraine", Dzerkalo tyzhnia, [Online], 21 Aug, available at: http://gazeta.zn.ua/macrolevel/velikaya-depressiya-ukraina_.html (accessed 3 May, 2017).
 7. Shovkun I. (2016) "Industrial revival of Ukraine: the price of issue", Dzerkalo tyzhnia, [Online], 1 Apr, 2016, available at: http://gazeta.dt.ua/promyshliennost/promislove-vidrodzhennya-ukrayini-cina-pitann-ya_.html (accessed 3 May, 2017).
 8. "Dynamics of migratory sentiment of Ukrainians". Sociological Group "Rating", 3 Sept, 2017, [Online], available at: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_migracionnyh_nastroeniy_ukraincev.html. (accessed 3 May, 2017)
 9. Miklosh I. (2017) "Reforms in Ukrainian. What has been achieved and what to expect?", Dzerkalo tyzhnia, [Online], 27 Dec, 2017, available at: https://zn.ua/macrolevel/reformy-po-ukrainski-chto-bylo-dostignuto-i-chego-ozhidat-270621_.html (accessed 3 May, 2017)
 10. "Report on the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the EU in 2017", [Online], available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/pro-vikonannya-ugodi-pro-asotsiatsiyu-mizh-ukrainoyu-ta-evropeyskim-soyuzom-za-2017-rik.pdf> (accessed 3 May, 2018)
 11. "Ukraine and the Association Agreement: monitoring implementation from December 1, 2016 to November 1, 2017", [Online], Ukrainian Center for European Policy, available at: <http://www.compet.kh.gov.ua/ukr/1661-ugoda-pro-asotsiatsiyu-z-es-monitoring-vikonannya> (accessed 3 May, 2018)
 12. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015) "The Strategy for Sustainable Development "Ukraine 2020": approved by the Decree of the President of Ukraine, 12 Jan, 2015, [Online], available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
 13. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015) "Agreement on the coalition of deputy factions "European Ukraine", [Online], available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15>
 14. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015) "Plan of Legislative Support of Reforms in Ukraine": Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine, Bulletin of the Verkhovna Rada, [Online], 2015, № 31, St. 297
 15. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017) "Resolution "On Approval of the Me-

- dium-term Plan for Priority Actions of the Government by 2020 and the Plan of Priority Actions of the Government for 2017”, Government Portal, 3 Apr, 2017, available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249935442>
16. “*Most Ukrainians* oppose any reforms”, *Dzerkalo tyzhnia*, [Online], 13 Jan, 2018, available at: https://dt.ua/UKRAINE/bilshist-ukrayin-civ-vistupayut-proti-bud-yakih-reform-264402_.html. (accessed 3 May, 2018)
 17. *Gorbulin V.* (2018) “The Road Between Challenges and Risks. But the road ...”, *Dzerkalo tyzhnia*, [Online] 13 Jan, 2018 available at: https://dt.ua/internal/ukrayina-2018-doroga-mizh-viklikami-y-rizikami-ale-doroga-264644_.html (accessed 3 May, 2018).